

MUDRÁK JÓZSEF – VINCZE TAMÁS

PAP KÁROLY IRODALOMPROFESSZOR, A DEBRECENI
M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM 1924–25.
TANÉVI *RECTOR MAGNIFICUSA*

KÁROLY PAP, PROFESSOR OF LITERATURE, WAS RECTOR MAGNIFICUS OF THE ROYAL ISTVÁN TISZA UNIVERSITY FOR THE ACADEMIC YEAR OF 1924–1925. Károly Pap was born in Beregrákos, he conducted his university studies at Kolozsvár, and later in Budapest, where he earned a teacher's degree in Hungarian and Latin, and later he received a doctor's degree in Hungarian literature. In Budapest, from 1898 he was teaching at Veres Pálné secondary school for girls and from 1908 he became professor of Hungarian literature at the Arts Academy of the Reformed College. From 1914, until he retired in 1942, he served as ordinary public professor at the Department of Hungarian literature at the University of Debrecen. In the 1924–25 academic year he served as president of the university. His main professional interest was Hungarian literature of the 18th and 19th centuries, and he was regarded as a conservative historian of literature.

Pap Károly, a Debreceni Tudományegyetem első irodalomprofesszora sokáig elfeledett alakja volt mind az egyetemtörténetnek, mind az irodalomtörténetnek, egészen addig, míg 2012-ben értékelő monográfia született róla Imre László irodalomtörténész, akadémikus tollából.¹

Családja, tanulmányai, pályakezdése

A későbbi irodalomprofesszor a kismemesi, több református lelkészt adó jármii Pap családban született 1872. április 6-án Beregrákoson, Bereg vármegyében. Szülei, Pap Károly balazséri (szintén Bereg vm.), majd haláláig beregrákosi református lelképásztor² és békási Békássy Mária. Mindkét nagyatyja (Pap János Nagybégányban, illetve Békássy Sándor Nagylónyán) református lelkész volt.

A családban tizenkét gyermek született, de Károlyon kívül csak négyen érték el felnőttkort, a többiek kisgyermekként hunytak el. Az életben maradtak közül a legelőször született János (szül. 1862. júl. 21.) a gyermekek közül egyedül követte édesapja hivatását: a Bereg vármegyei Bulcsú község lelkésze lett; Sándor (szül. 1863. nov. 7.) banktisztviselő volt Nagyszöllősen (Ugocsa vármegye); Imre (szül. 1870. okt. 26.)

¹ IMRE László, *Pap Károly (1872–1954)*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó – Debrecen University Press, 2012, (A Debreceni Egyetem tudós professzorai).

² Id. Pap Károly életére vö. KERESZTYÉN Károly, *A tudós és tiszteletes beregrákosi „pap” – Pap Károly lelkészi szolgálata* = Alapító Atyák Beregben és Ungban: Pap Károly (1830–1914) lelkész – Novák Endre (1849–1939) orvos, szerk. TANKÓ Attila, KÓTYUK Erzsébet, Budapest, dr. Genersich Antal Alapítvány, 2014, 1–41.

főszolgabíró lett, s még egy kései gyermek egészítette ki a testvérek sorát: Lajos (szül. 1878. júl. 10.).³

Pap Károly középiskolai tanulmányait a nagykőrösi Református Gimnáziumban végezte, ahol Arany János kultusza a mindennapok része volt, és nyilvánvalóan hatott Pap Károly tudományos irányultságára is. Nagykőrösön igazi hagyományos protestáns szellemű középiskolába járt, kiváló tanárok keze alá, akik még őrizték magukban a Bach-rendszer idején magukévá tett osztálygyűlöletet és jó értelemben vett kurucos szellemet. Nagykőrös olyan sziget volt a 19. század végi középiskolák között, amelyben ez a nemzeti konzervatív szellem uralkodott. E szellemiség fő képviselője Mészöly Gáspár volt, Pap Károly magyartanára, akit Pap az irodalomtanítás terén olyannyira a példaképének tekintett, hogy egyes módszereit is átvette. Egy tanulmányában így vallott erről:

„Jól emlékszem, hogy egyik legizgalmasabb ese-

ményünk volt a felsőbb osztályokban a magyar dolgozati témák feladása és elbírálása, mert a szaktanár Mészöly Gáspár latra vetette munkánk minden formai és tartalmi gyarlóságát, különösen ostorozta a magyartalanságot és a helyesírási hibát. Rendszerint merev arccal s magasra emelt jobbáiban hozta vissza a füzeteket; a rossz dolgozatokkal hamar végzett, a jobbakat jobban méltatta, a legkiválóbbakat pedig rendszerint felolvastatta az osztály előtt. Olyan kiváló pedagógiai elv, amelyet magam is szívesen propagáltam később mindenfelé, mert míg a fiatal író önbizalmát nagyban fokozza, ugyanakkor a társaira is serkentőleg hat.”⁴

Mészölyről, kedvenc kőrösi tanáráról olyan portrét rajzolt a későbbi debreceni professzor, amelyből a régi protestáns középiskolák igazi autonóm tanártípusát is jól ismerhetjük. Többek között a következőket írta róla: „Ha sokszor szeszélyes és vaskalapos volt is, egy bizonyos, hogy izzó honszerelemre és hithűségre, jellemesebb életre és kötelességtudásra nálánál jobban senki nem tanított bennünket. Így lett a neve egész fogalommal Kőrösön. S mi is, akik egykor szintén a lábainál ültünk – hibáit feledve –, nemmúló hálával gondolunk rá még a halál poraiban is. Mint a magyar nyelv és irodalom tanára, évtizedeken

³ KERESZTYÉN, *i. m.*, 8–14.; PAP Zoltán, P. SZALAY Emőke, *A jármii Pap család történetéből: A lélek és a test gyógyítói: Két évszázad a papi és az orvosi hivatásban*, Debrecen, Bulcsú, Szalay Alapítvány, 2014, 22–30.

⁴ PAP Károly, *Emlékezés Patonay Dezső diák-korára* = Patonay Dezső református lelképásztorról 1869–1946, szerk. PAP Károly et al., Nagykőrös, Dajka Lajos könyvnyomdája, 3.

át viselte az ifjúsági önképzőkör felügyelői tisztét. S itt talán még termékenyítőbb hatást gyakorolt az ifjúságra, mint a közórákon. Mert rendre, módszeres önképzésre, folytonos olvasásra és jegyzetelésre sarkalt szakadatlanul. Az ifjúsági könyvtár anyagát nagy tapintattal gyarapította, megfelelő lapokkal és folyóiratokkal látta el. S ma pályám alkonyáról visszanezve úgy látom, hogy a körösi iskola ezen a téren, ekkor az ország legnevezetesebb tanintézeteivel is vetekedhetett.⁵

A tehetséges fiatalember 1890-től a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem bölcsészkarán folytatta tanulmányait, ahol hamar kitűnt társai közül irodalmi pályamunkáival, emellett a tanárjelölteket segítő egyesület elnöki tisztét is betöltötte.⁶ Kolozsvárott éppen abban az évben kapta meg egyetemi tanári kinevezését a Magyar Irodalomtörténeti Tanszék élére Széchy Károly, amikor Pap Károly beiratkozott a bölcsészkarra. A hazai irodalomtudományban kevésbé méltatott, pozitivistá szemléletű irodalomtörténész nagy szerepet játszott az ifjú Pap kutatói attitűdjének és szakmai ízlésének alakulásában.⁷ Pap Károly hozzá nyújtotta be *Tóth Ede élete és művei* című értekezését, amellyel bölcsészdoktori címét megszerezte. Az 1894/95-ös tanévben már helyettes tanárként alkalmazták a Kolozsvári Kereskedelmi Akadémián (ekkor még nem volt tanári diplomája!).

1895-ben átiratkozott a Budapesti Kir. M. Tudományegyetemre, és egyúttal a tanárképző intézet főgimnáziumában is tanított óraadóként. Az egyetemen esztétikát, irodalom- és művészettörténeti előadásokat hallgatott, majd 1896-ban magyar-latin szakos tanári oklevelet szerzett. 1896/97-ben ösztöndíjjal fél-fél évig a berlini és a római egyetemen tanult. 1898. szeptember 1-jétől Budapesten, az Országos Nőképző Egyesület Veres Pálné Leánygimnáziumának tanára lett. Pap Károly kilenc éven át tanított ebben az elit iskolának számító fővárosi intézményben, de már leányiskolai tanárként több művészettörténeti és irodalomtörténeti cikket, tanulmányt publikált. Középiskolai működése idején megjelent írásai közül három is foglalkozott Wesselényi Miklós levelezésével. Az írók, költők, politikusok levelezése iránti érdeklődését később is megőrizte, a debreceni évek alatt publikációi születtek Kölcsey Ferenc, Tóth Ede és Tisza István leveleiről.

⁵ PAP, *Emlékezés, i. m.*, 4.

⁶ IMRE, *i. m.*, 7.

⁷ Széchy Károly 1848-ban született Cegléden. Pesti egyetemi évei után az *Ellenőr* c. lap munkatársaként, később segédszerkesztőjeként, majd az *Ottthon* c. folyóirat szerkesztőjeként dolgozott. 1878-ban szerzett doktori címet, majd 1885-ben a magyar költészet legújabb korának történetéből a magántanári képesítést is elnyerte a kolozsvári egyetemen. 1890-től ugyanitt egyetemi tanár, aki elsősorban Zrínyi Miklós életére vonatkozó kutatásaival tette le névjegyét a hazai irodalomtörténet-írásban. 1904-től a budapesti tudományegyetemen tanított, ám fővárosi professzorsága rövid ideig tartott, mivel 1906-ban elhunyt. Azt, hogy Pap Károly mestereként tisztelte őt, bizonyítja egyik tanítványa, Mikes Margit tanári szakdolgozata is, ebben az 1934-ben keletkezett dolgozatban a jelölt Széchy Károly életének és műveinek részletes bemutatására vállalkozott. Az akkori egyetemi gyakorlatnak megfelelően a professzortól kapta a jelölt ezt a témát, attól a Pap Károlytól, aki nemcsak költői és írói életműveket dolgoztatott fel a hallgatóival, hanem irodalomtörténeti pályákat és munkásságokat is. Készült nála tanári szakdolgozat Imre Sándorról, Riedl Frigyesről és Péterfy Jenőről is.

A debreceni Bölcsészeti Akadémia katedráján

Pap Károly életében egy teljesen új korszak kezdődött el azzal, hogy 1907. szeptember 1-jétől a debreceni Református Kollégium Bölcsészeti Akadémiáján a magyar irodalom professzora lett. Már megválasztásának körülményei is jelezték, hogy új állomáshelyén megbecsüléssel fogadták: négy jelölt közül tizenöt szavazattal egy ellenében választották meg a Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszékre. Ez a választás azért is szép győzelemnek tekinthető, mert az eredeti koncepció az volt, hogy a kollégium a saját volt tanítványait állítja majd az újonnan létrehozott katedrákra. Ezért először Dézsi Lajos meghívására gondoltak a Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszék kapcsán. Ő azonban már 1906-tól a kolozsvári egyetem tanára volt, s érthető, hogy nem kívánta felcserélni a nagyobb presztízsű egyetemi tanári állást az akadémiai tanári státusszal. Pap Károly úgy vált debreceni tanárrá, hogy semmilyen szál sem fűzte korábban a nagy múltú intézményhez. Vélhetően boldogan költözött a fővárosból a kálvinista Rómába, hiszen ha volt olyan vidéki centrum, amely az ő ízlésének megfelelt, az csakis Debrecen, a legmagyarabbnak és legkálvinistábbnak kikiáltott magyar város lehetett.⁸

A Bölcsészeti Akadémia mint csonka fakultás 1907 őszén alakult meg a Kollégium kebelén belül, s mint új egység külön szervezeti szabályzat alapján működött. Ezt a szabályzatot a főiskola Pap Károllyal készítette el. A négy akadémiai tanárból álló tantestület dinamikus fejlődött, 1912-re már kilenc tanszék jött létre a debreceni főiskola legfiatalabb fakultásán.

S. Szabó József értékelése szerint már ebben az időszakban igen színvonalas tanári tevékenységet fejtett ki Debrecenben az egykori pesti leánygimnáziumi tanár. Hamar fel tudott nőni a felsőoktatásban elvárt tanárszerephez, s oktatómunkájában már ekkor megmutatkoztak azok a csomópontok, kedvelt területek, melyek köré kutatásait is szervezte. S. Szabó a következőképpen jellemzi Pap Károly pályájának azokat az éveit, amelyek alatt a Bölcsészeti Akadémia tanára volt: *„Hét évig működött a kollégiumban s ez idő alatt rendszeres, egyetemi színvonalon adta elő az egyes [sic!] korok és főbb műfajok irodalmát. Így tárgyalta a régi magyar irodalom történetét, a protestáns kor, a XVII-XVIII. század irodalmát s ebben főleg a felújulás [sic!] korát, az epikai költészetet, a magyar népszínmű, líra, dráma és szépprózai elbeszélés történetét. Elsőrangú írónkkal, mint Csokonaival, Kazinczyval, Kölcseyvel, a két Kisfaludyval, Arannyal nagy szeretettel és behatóan foglalkozott. [...] Ő volt ily módon az első Kollégiumunkban, aki megkezdette*

⁸ A 20. század elején még erősen benne élt a köztudatban az a felfogás, hogy Debrecen a legtipikusabb magyar város, lakosai a leghívebben képviselik a magyarság jellegzetes arcát. Móricz Zsigmond 1909-ben a *Debrecen* c. lap hasábjain így jelenítette meg ezt a gondolatot: *„Debrecen városa nagy történelmi múltjában tulajdonképpen az egyetlen igazmagyar [!] város. [...] Erényei, hibái magyarok a legmélyebb gyökérükig. Élete, fejlődése, egész sorsa a magyar nemzet legjellemzőbb típusú városává tették.”* Vö. MÓRICZ Zsigmond, *Debrecen monográfiája*, Debrecen, 1909. augusztus 3-i sz., 1.

*a magyar irodalom állandó, rendszeres, elmélyült és széleskörű ismertetését.*⁹ Pap Károly nem elégedett meg azzal, hogy előadásain és a szemináriumi gyakorlatokon csiszolja tanítványai irodalmi ízlését, figyelme az önképzőkörre is kiterjedt. Ha belegondolunk, éppen az 1907 és 1914 közötti időszakra esett a hazai ifúság első nagy Ady-láza, amikor sokan egyenesen bálványozták az irodalomba új időknek új dalaival berobbanó költőt. Pap Károly az önképzőkör tanárelnökeként igyekezett az Ady-versekért rajongó diákjait visszaterelni a konzervatív irodalmi hagyományhoz, annak értékeihez. Ezt a törekvését így jellemezte S. Szabó József: *„Akkor léptek erősebb actióba a Nyugat szélsőséges, kozmopolita írói és mutatkoztak az Ady korszakos genijét tartalomban és formában-tulzók sőt félreértők szertelenségei. Pap Károly éberem és sikerrel igyekezett a pongyola exaltatióra, ízlésben, hangban különöcségekre hajlamos ifúságot a haladás elve mellett irodalmunk régi tisztas hagyományainak, írói és hazafias eszményeinek ápolásában is megőrizni. Az akkori önképzőtársulatban kitűntek és szereztek később hírnevet: Szombati Szabó István, Vályi Nagy Gusztáv, Fehér Géza. Pap Károly sokoldalú írói munkásságával is példát adott tanítványainak.*”¹⁰

Abban az időben elvárás volt, hogy egy főiskolai tanár rendelkezzen tudományos fokozattal, ami akkor egyetemi magántanári habilitációt jelentett, így Pap 1911-ben a Budapesti Tudományegyetem Bölcsészkarán „XIX. századbeli magyar irodalom” tárgykörből magántanári képesítésért folyamodott, ezt a habilitációs eljárás lefolytatása után el is nyerte. Pap Károly a pesti egyetem irodalomtörténészeivel, esztétáival (Beöthy Zsolttal, Riedl Friggyessel, Négyesy Lászlóval) később is több rövidebb írásában foglalkozott, ez azt mutatja, hogy hálás volt az őt szárnyaik alá vevő professzoroknak.

Erre az időszakra esik családalapítása is: 1908. július 15-én vette feleségül szepesszombati Genersich Klotildot (Genersich Antal kolozsvári, majd budapesti kórbonctanprofesszor leányát), házasságukból három gyermek született: Katalin (szül. Kolozsvár, 1909. július 21.) egyetemi könyvtári tisztviselő, férje Tankó Béla (szül. Szászváros, Hunyad vármegye, 1905.) biokémikus, egyetemi magántanár, később professzor (Tankó Béla debreceni filozófiaprofesszor fia); Károly (szül. Kolozsvár, 1910. szeptember 22.) orvos, magántanár, később egyetemi tanár és az Ortopédiai Klinika megalapítója és Klotild (szül. 1912. július 21.) Mailáth László (szül. Nagyvárad, Bihar vm., 1907. július 23.) ügyvéd felesége.

Egyetemi tanári működésének kezdete

A Debreceni Tudományegyetem megalakulásával új távlat nyílt az addigi bölcsészeti akadémiai tanárok előtt: az 1912. évi XXXVI. törvénycikk alapján szervezett, 1914

⁹ S. SZABÓ József, *A magyar nyelv és irodalom művelésének útja a debreceni kollégiumban* = Emlékkönyv Pap Károly főiskolai (akadémiai és egyetemi) tanári működésének harmincadik évfordulójára, szerk. PÉTERFFY László, Debrecen, Lehotai Pál könyvnyomdája, 1939, 457.

¹⁰ *Uo.*

őszén induló Debreceni Tudományegyetem kezdeti három fakultására (ref. teológia, jog, bölcsészet), amelyek gyakorlatilag a Kollégium megszűnő főiskolai karaiból, ún. akadémiáiból jöttek létre, néhány kivétellel a főiskola tanárait nevezték ki egyetemi nyilvános rendes tanárnak. Pap Károly is ezek között a professzorok között volt.

1914. augusztus 26-án a megalakuló egyetem bölcsészkarán őt nevezték ki a magyar irodalom nyilvános rendes tanárává és a Magyar Irodalomtörténeti Szeminárium vezetőjévé. Egyetemi tanári pályája vészterhes időszakban, nem könnyű körülmények között indult. Az I. világháború kitörése miatt az egyetemi építkezések a tervezettnél is lassabban haladtak (tulajdonképpen a klinikai felvételi épületre szorítkoztak), ezért a megalakult három tudománykar ideiglenesen a Református Kollégium épületében kapott elhelyezést, amelyet még az is nehezített, hogy a Kollégium egy részét a hadsereg foglalta el hadikórház céljára.

A világháborúban a professzorok egy része is katonai szolgálatot teljesített, felmentésük vontatottan haladt. Így Pap Károly Rugonfalvi Kiss István professzor háborús szolgálata idején 1914. november 4-től 1915. december 31-ig a Magyar Történelmi Szemináriumot (tanszéket) helyettesítette Darkó Jenő ógörög- és Pokoly József egyetemes történelmi professzorokkal együtt.

Nemcsak helyettesítés, de más kari feladat, illetve megtiszteltetés is érte: az 1916/17-es tanévben a Bölcsészettudományi Kar dékánja, 1921-től a Tanárvizsgáló Bizottság alelnöke volt.

Pap három órás főkollégiumaiban felosztotta félévekre a magyar irodalmat (*A régi magyar irodalom története 1526-ig, A protestáns kor irodalma, A katolikus visszahatás kora, A nemzetietlen kor irodalma, A felújulás korának irodalma, A reformkor irodalma, Irodalmunk története a szabadságharc bukásától Arany haláláig [vagy néha] a század végéig*). Ennél tovább nem ment, számára a magyar irodalomtörténet a 19. századdal lezárult. Szemináriumi (*Irodalomtörténeti gyakorlatok...*) mindig a főelőadás tematikáját követték. Tartott még 2 órás mellékkollégiumokat speciális témákról (*Csokonai, Kazinczy, Kölcsey, Petőfi és Madách, Tompa, a Toldi-trilógia, stb.*). Legérdekesebb című kiskollégiumát 1920-ban hirdette meg: *A legfájdalmasabb hangok a magyar költészetben* (heti 1 órában).¹¹

A rektori év

Az 1924/25-ös tanévben ismét a Bölcsészettudományi Karhoz került a rektorállítási joga, és a kari sorrend szerint Pap Károly professzort választották meg *Rector Magnificus*-szá. Ez lehetett volna az egyetem tízéves fennállási ünnepe, ahogyan Pap Károly rektori beszámoló beszédének elején fogalmazott:

¹¹ MUDRÁK József, *A Debreceni Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Szemináriumának rövid története (1914–1949)*, Debreceni Szemle (2006/2), 276–277.

„Az 1924/25-ik tanév, amelynek rectori tisztét viselni szerencsém volt, felette mozgalmas s egyben jubiláris év volt számunkra. Azt a jelentős eseményt ünnepeltük második decenniuma küszöbén, hogy bölcs, öreg királyunk, I. Ferenc József egyetemünket a testvér pozsonyival együtt, mintegy a nemzeti erő és önbizalom szimbólumait – a világháború hajnalán – megnyitotta.”¹²

Azonban a trianoni országcsonkítás, majd az infláció, a koronáról a pengőre való átállás és az ország szanalása népszövetségi kölcsönnel, nem kedvezett a fejlesztéseknek: a klinikai építkezések csak lassan haladtak, a központi épület felépítése továbbra is terv maradt: „a klinikai építkezések gyorsabb ütemű folytatását, a központi egyetemnek ha nem is a befejezését, de legalább a megkezdését s benne az egyetemi könyvtárnak s a legjobban szorongó bölcsészeti fakultásnak elhelyezését – sajna – már nem érhattük meg”.

A Természettudományi Kar vagy legalább természettudományi tanszékek létesítése sem valósult meg, csak felemás megoldásként:

„Aztán mennyire szeretnénk volna, ha az említett kar, legalább egy-két természettudományi tanszékkel (fizika, kémia, állat-, növény- és ásványtan stb.) is kiegészülhet, ami nemcsak egy irányban lett volna nyereség, hanem az orvostudományok behatóbb tanításának is felelőlegesen szolgálatot tesz vala. Ma, elég különös, épp a fordítottjával kell megelégednünk, amennyiben az orvosi kar érdekelt tanárai járnak át hozzánk szakelőadóként s látják el a mind nagyobb számban jelentkező természettudományi hallgatók sokféle igényeit.”¹³

Nem valósulhatott meg sem a Közgazdasági, sem a Mezőgazdasági Kar:

„Vagy említsen-e, amit már évekkkel ezelőtt bő memorandumokban sürgettünk: egy közgazdaságtudományi kar felállítását, ahol a pestivel szemben nemcsak az elméleti, hanem a talán még nagyobbfontosságú gyakorlati kiképzést egyszerre sajátíthatták volna el érdekelt hallgatóink. Hiszen itt, ez istenáldotta Nagymagyaralföld kellős közepén virul a mezőgazdasági munka ezer neme: a szomszéd Pallagon tanít egy régi, kitünően felszerelt szakintézet, amelynek jelentősége a kassai és kolozsvári rokon akadémiák elvesztésével – hivatásában is – rendkívül emelkedett.”¹⁴

Ezekhez járult még a létszámcsökkentés (a később is hírhedtté vált B-listázás), valamint a takarékosági intézkedések során az egyetem visszafejlesztésének sötét víziója.

Pap Károly a rectori megbízást nem üres reprezentációnak, hanem komoly feladatnak, az egyetem fejlesztését szolgáló lehetőségnek tekintette. Ami nem volt szokás akkoriban, „rectori” tanulmányutat is tett:

„Hogy az egyetemi adminisztráció gépezetét mentől világosabban áttekinthessem, ez év, 1925 január elején (6 és 14-ike közt) fölkerestem a testvér budapesti, szegedi és pécsi egyetemek vezető köreit, tanulmány tárgyává tettem szervezeti, szociális és diákjóléti intézményei-

¹² PAP Károly, *Rectori beszámoló beszéd* = A debreceni magyar királyi Tisza István-Tudományegyetem Évkönyve és Almanachja az 1924/25. tanévről. »Törekvés« Könyvnyomda és Könyvkötészet, Hajdúhadház, 1929, 97. [továbbiakban: Évkönyv és Almanach]

¹³ *Évkönyv és Almanach* 1924/25., uo.

¹⁴ Uo., 97–98.

ket, hallgatóságuk ellátásának módját és eszközeit, hogy amit náluk jónak és célszerűnek ismertem meg, azt idebaza mind-mind megvalósítani törekedjünk.”¹⁵

Rektori működése alatt átalakította és humánusabb alapokra fektette a tandíj, vizsga- és szigorlati díjak rendszerét. Az Egyetemi Tanács újraszabályozta a tanévközi szünnapokat, amelyek közé gróf Tisza István születésnapja is bekerült.

Ebben a tanévben alakult meg az 1924. évi XXVII. törvénycikk alapján felállított „Magy. kir. középiskolai tanárképzőintézet” a középiskolai tanárképzés szervezettebbé tételére, és ennek az intézménynek elnöki tisztével Pap Károlyt bízta meg a minisztérium.

Régi kérés teljesült azzal, hogy a villamos vasúthálózat egészen a klinikáig kiépült, a város pedig az utakat rendbe rakatta, és megfelelő közvilágítással látta el őket. Viszont a tanári lakások építését illetően nem sikerült eredményeket elérni:

„Ma bizony úgy vagyunk, hogy mind a négy karnak van több olyan »vándor professzora«, aki családos ember léttére afféle kétlaki életet él. A hét egyik felét szemináriumokba vagy laboratóriumokba húzódva Debrecenben, a másik felét meg hol a lakóhelyén, hol vasúti kocsikban utazgatva tölti. Olyan kényszerű élet, amelyet élethivatásuk és egészségük rovására sokáig nem folytathatnak s amelyet egy késői kor mai viszonyaink egyik legszomorúbb jelenségének fog bélyegezni.”

Ekkor hoztak létre sajtóirodát is az egyetemen: „Ferenczy Károly úrnak, a »Magyar Távirati Iroda« helybeli igazgatójának szíveségéből sikerült egy kis sajtóirodát is létesítenünk a rectori hivatal mellett oly célból, hogy egyetemi életünk fontosabb eseményeiről a fővárosi lapokat idejekorán tájékoztathassuk.”

Ebben a tanévben sikerült megvetni a természettudományi oktatás alapjait, habár még nem tanszékekkel, csupán az orvosi kar fizika és vegytan, valamint a földrajz professzorainak szakelőadói megbízásával: „...legalább állandó előadókül sikerült megnyernünk az elméleti és gyakorlati fizika, valamint a matematikai előadások tartására Wodetzky József orvostanár urat, a kémiaiakra Bodnár János professzort ugyanonnan, a földtani és közettani előadásokra pedig – külön miniszteri megbízás alapján – Milleker Rezső dr. kollégánkat. E kiegészítő előadások természetesen nem pótolhatják a terbe vett rendes tanszékeket, de mégis nagy jelentőséget ad nekik az a körülmény, hogy már most lehetővé teszik [tanár] jelöltjeinknek egy-egy új természettudományi szak hallgatását, egyúttal alapjait rakják le a szintén régóta sürgetett matematikai és természettudományi fakultás kereteinek.”

A rektori év legemlékezetesebb ünnepe a készülő klinikai telepen a Gyermekklinikai felavatása volt 1924. november 12-én Horthy Miklós kormányzó és gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter jelenlétében.¹⁶

¹⁵ *Uo.*, 98–99.

¹⁶ Az eseményről fennmaradt a (még néma) filmhíradó is (Magyar Világhíradó 38. szám). Igaz, itt a rektor nevét tévesen Papp Károlynak írták a gyártó Magyar Film Iroda munkatársai. Megtekinthető az interneten: <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8126> (letöltve 2015 augusztusában).

A rektori év után

Majdnem egy évtizeddel később, az 1933/34-es tanévre ismét dékánjává választotta a Bölcsészettudományi Kar, és tanszékhelyettesi tiszttel is kellett vállalnia Pápay József nyelvészprofesszor halála után: Zsigmond Ferenc irodalmár és Benigny Gyula nyelvész magántanárokkal közösen látta el a Magyar Nyelvészeti Szeminárium vezetői tiszttét 1931. június 10-től 1932. október 29-ig (Csúry Bálint megbízásáig). A Tanárvizsgáló Bizottságnak 1921 szeptemberétől alelnöke, 1942 első felében elnöke volt, valamint 1925 szeptemberétől 1942 júniusáig a Tanárképzőintézetnek is elnöke.

Az egyetemén kívül más megtiszteltetések is érték: a debreceni Csokonai Kör elnöke volt, 1937-ben a Petőfi Társaság tiszteletbeli tagja lett. 1939-ben, főiskolai és egyetemi tanárságának 30. éves évfordulóján barátai és tanítványai vaskos emlékkönyvvel tiszteltek előtte.

Pap Károly 1942. szeptember 1-jével ugyan nyugdíjba vonult, de még fél évig (1942. szeptember 9-től december 31-ig) helyettesítette saját tanszékét (a második félévben már Hankiss János franciaprofesszor, neves irodalomtörténész vezette ideiglenesen a tanszékét). Utódjának kiválasztása a szokásos pályázatással vontatottan haladt: a két esélyes jelölt a kar magántanára, Vajthó László és a budapesti Kerecsényi Dezső volt. Rajtuk kívül még pályázott a baloldalisága miatt mellőzött Juhász Géza és az író Németh László is.

Végül a befutó az irodalmár-filológus Kerecsényi Dezső lett, akit a kormányzó csak 1943 augusztusában nevezett ki nyilvános rendkívüli tanárnak.¹⁷ A Kerecsényivel egyszerre pályázó Németh László elutasítása (akinek nemhogy doktorátusa, bölcsész diplomája sem volt) nagy port kavart. Ugyanis a kar Horváth János-tanítványt, nem pedig irodalomtörténészkedő szépírókat akart látni Pap Károly egykori katedráján, de ezt Németh nem tudta elfogadni, így sértődötten vette tudomásul a bölcsészkar döntését.¹⁸

Pap Károly később még egyszer szerepet kapott az egyetemi magyar irodalom oktatásában és a volt tanszéke vezetésében: a II. világháború végi zavaros időszakban, amikor a professzorok többsége nem tudott visszatérni Debrecenbe (Kerecsényi egyébként tisztázatlan körülmények között 1945 márciusában el is hunyt), 1944. december 11-től Juhász Géza tankerületi főigazgatóval 1945. január 31-ig a Magyar Nyelvészeti, június 30-ig a Magyar Irodalomtörténeti Szemináriumot is helyettesítették. Ezután Juhász Gézát különösen gyorsan, pályázat nélkül, politikai nyomásra kinevezték professzornak, a nyelvészeti tanszékre pedig Bárczi Géza tért vissza.¹⁹

¹⁷ MUDRÁK József, *A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karjának története (1914–1949)*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012, 28.

¹⁸ BARTA János, *Németh László debreceni katedrája*, Kortárs (1984/11), 1798–1809. – Ugyanezt a témát részletesebben feldolgozza Bakó Endre irodalomtörténész is. Vö. BAKÓ Endre, *Debrecen, lelkem székvárosa*, Debrecen, Hajdú-Bihar M. Múz. Ig. – Debreceni Irod. Múz., 2006, 60–79.)

¹⁹ A Magyar Irodalomtörténeti Tanszék pontos professzori és helyettes vezetői listájára vö. MUDRÁK József, *Szemináriumok, intézetek, klinikák vezetői és szakelőadók a Debreceni Tudományegyetemen (1914–1950)*, Gerundium (2010/1), 143–144.

A II. világháború utáni igazoltatások során az 1945. június 22-én tartott tárgyaláson Pap Károlyt nem igazolták, és nyugdíjigényének elvesztésére ítélték. Három fő vádat hoztak fel ellene: 1) mint Debrecen sz. kir. város törvényhatósági bizottságának tagja munkásellenes magatartást tanúsított; 2) a szélsőjobboldali vitéz Besseney Lajos főispán híve volt; 3) a baloldali irodalom érvényesülését akadályozta, Juhász Géza nem szerezhetett magántanári habilitációt.²⁰ Utóbb, egyetemi nyomásra mégis visszakapta nyugdíját.²¹

Az egyetem első irodalomprofesszora a tudományos életből kizárva, a volt egyetemi ismerősektől elszigetelődve, teljesen elfeledve hunyt el 1954. december 17-én Debrecenben szívkoszorú érelmeszesedésben.²² Halála után nem jelentek meg róla nekrológok.

Tudományos és tanári munkássága

A kortársak és az emlékezők Pap Károlyról szólva a leginkább avított irodalmi eszményeit és ízlését emlegették, gyakran még el is túlozták a debreceni professzor konzervativizmusát. Oláh Gábor, a debreceni költő az alábbi vitriolos szavakkal festette le tudós barátja hozzáállását a magyar irodalmi modernizmushoz: *„A hozzám járó barátaim közt van egy finom kis ember: Pap Károly egyetemi tanár, a Csokonai Kör elnöke. [...] Abban a téves hitben ringatózik, hogy a Csokonai Körnek itt Debrecenben a budapesti Akadémiának vagy Kisfaludy Társaságnak nyomdokain kell ballagnia. Legyünk konzervatívok! – kiáltotta Károly. Ez neki azt jelenti, hogy üssük Babitsot, Kosztolányit és Adyt. Körülbelül 20 éve a debreceni Csokonai Kör elnöke, 20 év alatt többször kirohant a nyugatosok ellen, mint ahányszor Keletre fordult arccal.”*²³ Hasonlóan emlékezett vissza a '30-as évek debreceni kulturális életére Tóth Endre, aki szembesítette a haladó szellemű debreceni fiatal tanárok csoportjának irodalmi nézeteit a professzor által képviselt idejétmúlt irodalom-felfogással: *„Ők hirdették először városunk értelmisége előtt Ady géniuszát – írta erről a fiatal tanári gárdáról –, széles körben népszerűsítették Bartók és Kodály, Medgyessy és Móricz, Babits és Tóth Árpád, Németh László és Illyés Gyula, Veres Péter és Tamási Áron művészetének egyszerre magyar és európai értékeit. S mindezt akkor, amikor még országszerte hivatalosan Herczeg Ferenc és Harsányi Zsolt, Hubay Jenő és Kisfaludi Strobl Zsigmond voltak a megkoszorúzott nemzeti nagyságok, s itthon, szűkebb pátriánkban Pap*

²⁰ Rektori Iktatott Iratok 1729/1944–45. etsz. (Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar megyei Levéltára VIII. 1/b. 90. d.). – Igazolóbizottsági szám: 452/1945. V. ig. biz.

²¹ Az igazolóbizottságokban az egyetemet Pukánszky Béla németprofesszor, irodalomtörténész képviselte, aki igyekezett a laikus bíróság által kiszabott ítéleteket mérsékelni.

²² A lexikonok adataival ellentétben nem december 18-án, hanem december 17-én hunyt el, ezt a debreceni állami halotti anyakönyv bizonyítja (a téves dátum valószínűleg onnan eredhetett, hogy a bejelentés dátuma valóban dec. 18.): <https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1942-21890-23849-26?cc=1452460&cwc=925B-DPK:40679401,41592001,44135502> (letöltve 2015 augusztusában).

²³ OLÁH Gábor, *Naplók*, szerk. LAKNER Lajos, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2002, 613–614.

*Károlyék szalmarágása jelentette az irodalomtudományt.*²⁴ Az egykori Széchy Károly-, Gyulai- és Beöthy-tanítvány sohasem tagadta meg mestereitől átvett nézeteit és értékrendjét, az irodalomról való nemzetcentrikus gondolkodást. Ez a makacs kiállása irodalompolitikai elvei mellett sokakat töltött el indulattal, de azt is látni kell, hogy a Gyulai-féle irányvonalhoz való töretlen ragaszkodás számára egyet jelentett a 19. századi hazai irodalmi hagyományok értékének elismerésével. Nem volt hajlandó eltérni, hogy az új irányzatok devalválják ifjúkora eszményeit.

Nem csoda, hogy Pap Károly ezzel az elkötelezettséggel olyan irodalmi társaságokkal, csoportosulásokkal keresett kapcsolatot, amelyek a népnemzeti és konzervatív irányhoz tartozó szerzőkben látták a hazai irodalom jeleseit. E társaságok egyike volt a Kisfaludy Társaság, amellyel igen jó kapcsolatot ápolt. Ezt a nexust egyetemi tanárként ki is használta, 1916-ban például könyveket kért a Társaságtól az általa vezetett Magyar Irodalmi Szeminárium számára. Erről a következőképpen tudósítanak a Kisfaludy Társaság 1916/17-es évlapjai: „Elnök közli, hogy Pap Károly, a debreczeni egyetem tanára kéri, hogy a Társaság rendelkezésére álló kiadványaiból adjon ingyenpéldányokat a debreczeni egyetem magyar irodalmi semináriuma könyvtárának. A Társaság szívesen teljesíti a kérelmet s minden kiadványából ad példányt, melyről közvetlen maga rendelkezik. Ezenkívül felkéri a Franklin-Társulatot, hogy a mely kiadványok rendelkezése alá tartoznak, lehetőleg mérsékelt áron adassanak a nevezett debreceni semináriumnak.”²⁵

Pap Károly Debrecenbe kerülve a Csokonai Körben találta meg az irodalom-felfogásának megfelelő szellemi közeget. 1922-es elnökké választásával minden jogosítványt meg is kapott ahhoz, hogy a Csokonai Kör eredeti arculatát a rendelkezésére álló eszközökkel megőrizze.²⁶ A Kör elsősorban felolvasóülésekkel és műsoros estekkel járult hozzá a debreceni kulturális élet színesítéséhez. Minden évben, november 17-ével, Csokonai születésnapjával nyitották meg felolvasóestjeik sorát, s májusig általában havonta egy ülést tartottak, ezeken elhunyt nagyjaink kultuszának ápolása és élő jeleink műveinek megismerése képezte a programot. 1928 őszén e kör részesítette méltó ünneplésben félévszázados írói jubileuma alkalmából Benedek Eleket, s 1927 januárjában e kör emlékezett meg Petőfi összes költeményei kiadásának nyolcvanadik évfordulójáról. De ugyanígy számontartották azokat az évfordulókat, amelyek Arany, Berzsenyi, Katona,

²⁴ TÓTH Endre, *Kortársaink, barátaink*, Debrecen, Debrecen Megyei Városi Tanács, 1986, 60.

²⁵ *Kivonatok a Társaság jegyzőkönyveiből (1916. május 10.)* = A Kisfaludy-Társaság évlapjai. Új folyam. Ötvenedik kötet. 1916–1917, Budapest, kiadja a Kisfaludy-Társaság, Franklin-Társulat, 1917, 149.

²⁶ Pap Károly maga is megírta a Csokonai Kör történetét, összefoglalása az *Irodalomtörténet* c. folyóirat hasábjain jelent meg. Vö. PAP Károly, *Adalékok a Debreceni Csokonai Kör történetéhez*, Irodalomtörténet 31 (1942/2), 77–86. Később Szabó Sándor Géza és Bakó Endre foglalkoztak több tanulmányban a kör történetének egyes időszakaiival, eseményeivel. Újabbán Lakner Lajos publikált több értékes tanulmányt a kör tevékenységéről, kapcsolatrendszeréről. Vö. LAKNER Lajos, *Kultusz és áldozat: Bevezetés a debreceni Csokonai Kör történetéhez* = ASZTALOS Dezső, LAKNER Lajos, SZABÓ Anna Viola, *Kultusz és áldozat: A debreceni Csokonai Kör*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó–Déri Múzeum, 2005, 11–37.; LAKNER Lajos, *A Csokonai Kör és Debrecen társadalma* = A Debreceni Déri Múzeum évkönyve, 78., Debrecen, 2005, 415–438.

Kölcsey, Madách és Herczeg Ferenc életének vagy írói munkásságának egy-egy nagy eseményére hívták fel a figyelmet.

A Csokonai Kör nyújtott szellemi otthont az elmagányosodott Oláh Gábornak is, Debrecen nehéz természetű költősenijének. Pap Károly becsülte Oláh Gábort, talán az sem túlzás, hogy baráti kapcsolatban volt vele, bár a mindenkiben ellenséget vagy riválist látó költő róla sem mindig pozitívan nyilatkozik a naplójában. De azt ő sem tagadhatta, hogy a konzervatív irodalomtörténész nobilis, szeretetteljes gesztusai jólestek neki. 1920-ban a következő kedves epizódot jegyezte fel a naplójába: „*Március 24-én, negyvenedik születésnapomon, egész váratlan megráztatásért Pap Károly egyetemi tanár részéről, akivel eddig nem állottam valami jó lábon. Két kedves kislányát elhozta hozzám egy cserép virággal és két köszöntőverssel. A kisebbik verses köszöntője után a nagyobbik szavaltta el igen szépen Anyám, hazám c. versemet. Meghatott, igazán, a lelkemig. Milyen gyönyörűen hangzik az ilyen aranyos gyermek ajakról az én komor, tündő és hánytorgó gondolatom!*”²⁷ Pap Károly egy kicsit küldetésének is érezte, hogy igyekezzen megadni és Csokonai Körrel is megadatni Oláh Gábornak azt az elismerést, amelyet az országos irodalmi fórumok megtagadtak ettől a zárkózott tehetségtől. A beteg költő még megérte, hogy hatvanadik születésnapja alkalmából a Csokonai Kör díszülést rendezett a tiszteletére, de ezen már nem tudott részt venni. Az óriási ezüstkoszorú átadására klinikai betegszobájában került sor.

Akadémiai, majd egyetemi tanárként természetesen az is kötelessége volt Pap Károlynak, hogy saját eredményekkel gazdagítsa a hazai irodalomtörténeti kutatásokat. Szakírói munkássága egy tág érdeklődési körű, művelt tanár képet vetíti az utókor elé. Nemcsak irodalomtörténeti vagy nyelvészeti tanulmányokat publikált, élénken foglalkoztatták a hazai reformátusság múltjának kérdései, olykor teológiai területre is merészkedett publikációiban. Ezt az érdeklődést nyilván az atyai házból hozta magával. Irodalomtörténet és egyháztörténet határterületét érintő kérdéssel foglalkozik például a *Méliusz Péter arcképe* című rövidebb írásában, amelyben Méliusz 1563-ban Debrecenben kiadott *Magyar Praedikációinak* címlapját, pontosabban címlapképét elemzi. Azt próbálja meg bebizonyítani ebben a cikkben, hogy a címlapképen ábrázolt olvasó papi alak nem lehet más, mint maga Méliusz püspök. Azt viszont cáfolja, hogy a mögötte lévő templomrészlet a régi Szt. András-templom sematizált rajza, metszete lenne, helyette egy eredeti felfedezéssel szolgál: úgy véli, hogy a címlapkép templomrészlete inkább azzal a templomábrázolással rokonítható, amely Luther első, teljes kiadású bibliájának fametszetes címképét díszíti. Ebben a tanulmányban több olyan mellékes megjegyzést is találunk, amelyek Pap Károly kiterjedt egyház- és művészettörténeti tájékozottságát bizonyítják. Így például vitatkozik azzal az állítással, hogy a külföldi reformátorok, akikről az új egyházak első hazai papjai minden tekintetben példát vettek, idegenkedtek volna saját arcképeik ábrázolásától. Kifejtette, hogy Luthert és barátait olyan művésztársaság vette körül, amely családi életük és egyházi tevékenységük több

²⁷ OLÁH, *i. m.*, 244.

mozzanatát is megörökítette. Az idősebb Lucas Cranachot és iskoláját, valamint Dürert említi ennek kapcsán. Azt sem hallgatja el, hogy még a puritán Kálvinról és Zwingliről is maradtak fenn olyan fametszetek és vázlatok, amelyeket még a nagy reformátorok életében készíthettek. A Méliusz-cikkhez hasonlóan egyháztörténeti tárgyhoz nyúlt a debreceni irodalomprofesszor *Adalékok protestáns homilétikai irodalmunk történetéhez* című írásában is.

Imre László Pap Károly irodalomtörténeti tevékenységének legfőbb vonásaként azt emeli ki, hogy a professzor leginkább feltáratlan, ismeretlen források, kéziratanyagok felfedezésével és feldolgozásával kívánta szolgálni a hazai irodalomtörténet-írást.²⁸ Ez a pozitívista beállítottság, „szárazfilosz”-hajlam érthetővé teszi, miért nem születettek Horváth János-i vagy Szerb Antal-i nagymonográfiák Pap Károly tolla alatt. Hiba lett volna ilyen műveket várni tőle, őt alapbeállítódása és Gyulaitól átvett irodalomszemlélete más típusú munkára predesztinálta. A lappangó, mellőzött források feltárásához és leírásához azonban kétségkívül volt tehetsége, minden ilyen tanulmánya egy kis filológiai remekmű. Az *Egyetemes Philológiai Közönyben* jelent meg az cikke, amely a debreceni főiskola könyvtárának egyik elfeledett gyöngyszemét, *Sulzer Allgemeine Theorie*-jét mutatja be.²⁹ A nevezetes példány valaha Kazinczy tulajdonában volt, ő ajándékozta később Csokonainak, akinek a hagyatékából a jeles könyvtár állományába került. Pap Károly Kazinczy levelezését megvizsgálva kimutatta az értékes könyvről, hogy nem is csupán két híres tulajdonosa volt, hanem egyenesen három, mivel Kazinczy maga is ajándékba kapta, méghozzá Verseglytől, régi pályatársától és barátjától.

Ugyancsak alapos filológiai kutatómunka és hosszas töprengés előzhette meg *Egy ismeretlen Zrínyiász-másolat* című cikkének létrejöttét. Pap Károly felfedezett a debreceni kollégiumi könyvtár levéltárában egy bőrbe kötött Zrínyiász-másolatot, amelyről csupán annyit árult el a rajta lévő bejegyzés, hogy egy Székely Péter nevű diák volt az első tulajdonosa. A possessori bejegyzés mellett lévő 1802. május 16-i dátum azonban beindította a professzor filológusi fantáziáját, s meg is született a tudatában egy egészen logikus feltevelés. Bár hipotézisét nem tudta megfelelően alátámasztani, arra méltónak tartotta, hogy közzétegye a Pintér Jenő által indított *Irodalomtörténet* folyóirat hasábjain. A másolat ortográfiai jellemzőinek az ismertetése után a következőképpen mutatta be feltevelését: „Tehát egy Zrínyiász-másolat a XIX. század elején Debrecenben! Önkénytelenül a Csokonai kiadói terve öltik eszünkbe, amely szintén itt, szintén ezidőjájt foglalkoztatta a költőt, bár teljesedésbe, mint tudjuk, soha nem mehetett. Sem 1800-ban, sem 1804-ben, mivel »Zrínyinek nyomtatott exemplumát még eddig nem keríthettem«, írja Pukynak és később Kazinczynak. »Csak egy hűséges Apographummal élek«, teszi azonban hozzá folytatólag. – Vajjon nem éppen ez volt-e az az apographum, a mikor annyi helyi és időbeli valószerűségeen kívül Csokonai és az érte hevülő diákság kölcsönös vonzalma is támogatják föltevelésünket.”³⁰

²⁸ IMRE, *i. m.*, 21.

²⁹ PAP Károly, *Egy irodalomtörténeti ereklye*, Egyetemes Philológiai Közöny 36 (1912/6–7), 553–554.

³⁰ PAP Károly, *Egy ismeretlen Zrínyiász-másolat*, Irodalomtörténet 6 (1917/1–2), 51.

Egy olyan professzortól, akit ennyire izgattak a lappangó kéziratok, felfedezésre váró források, természetes, hogy minden alkalmat megragadott a különleges értékű irodalmi emlékek tanulmányozására. Nem hiányozhatott 1918. május 21-én sem a jászóvári premontreiek kolostorának látogatói közül, akik azért gyűltek össze, hogy Tompa Mihály nevezetes *Fekete könyvét* a megszabott ötven év eltelte után felnyissák. Sajnos a kézirat csalódást okozott az összesereglett írók és irodalomtörténészek számára, mert csupán egy jelentéktelen anekdotagyűjtemény rejtőzött a jóval izgalmasabb tartalmat ígérő cím mögött.³¹

Pap Károly könyvismertetéseiből is egyértelműen kitűnik, hogy pozitivistá módon közelítette meg az irodalomtudomány feladatait, és az általa recenzált könyvek szerzőivel szemben is szigorú „mikrofilológus” mércét érvényesített. Irodalomtörténész kollégái műveiben az újonnan feltárt, gondos filológiai apparátussal közölt adatokat, a bizonytalanságot és kételyeket eloszlató történeti bizonyítékokat becsülte a leg többre. Jól mutatja ezt az optikát az a recenziója, amelyet budapesti professzortársa, Császár Elemér Szabolcska Mihályt bemutató könyvéről írt. A debreceni professzor irodalomtudomány-felfogását kiválóan tükrözik az alábbi mondatok: „Ő [már ti. Császár Elemér] tisztázza végleg Szabolcska születési helyét (*Tiszakürt község*); fejtí föl szemléletesen a szép tiszaparti tájak, falvak és a családi kör döntő benyomásait s a gyermekifjú iskolázását Kecskeméten, Szarvason és Debrecenben. (Ez utóbbi helyen azonban a város és kollégiuma levegőjének még markánsabb szerepet lehetne juttatni; egyúttal vizsgálat alá venni a Pirokska-idill egész külső-belső történetét.) A költő temesvári papságának sokoldalú hatásáról, a megszálló hatalommal szemben tanúsított heroikus viselkedéséről is itt kapunk először pontos és hiteles adalékokat.”³²

Publikációi minden kétséget kizáróan igazolják, hogy Pap Károly szakíróként is megpróbált eleget tenni az egyetemi tanárokkal szemben támasztott íratlan elvárásoknak. Valóban nem a termékeny professzorok típusát testesítette meg, ám fennmaradt tanulmányai alapján nem lehet elvitatni tudományos felkészültségét, filológusi akribiáját. Torz és hamis az a beállítás is, amely Pap Károlyra egy elefántcsonttoronyba zárkózó, a fiatal egyetemista nemzedékkel szemben részvétlen, népszerűtlen professzor figuráját vetíti. Bár nem igazán tartozott a bölcsészkar népszerű, közkedvelt oktatói közé, s az sem tagadható, hogy magatartásában sokat megőrzött a korábbi professzorgenerációk távolságtartásából, mégis voltak olyan tanítványai, akik tisztelték, ragaszkodtak hozzá. Igaz, ők leginkább Pap Károly első egyetemi tanári éveinek hallgatóságából kerültek ki. Közéjük tartozott például az Törös László, akit az 1939-es Pap Károly emlékkönyv szerzői között is megtalálunk *A debreceni Grammatika vitás kérdései* c. tanulmányával az alábbi bemutatás kíséretében: „A szerző az 1917–18-iki tanévtől kezdve volt Pap Károly tanítványa, s az Ő irodalomtörténeti szemináriumában kezdte ezt a munkáját, melyet az egyetem végül pályadíjjal jutalmazott. Ebből alakult ki magyar

³¹ IMRE, *i. m.*, 22.

³² PAP Károly, *Császár Elemér: Szabolcska Mihály emlékezete*, Debreceni Szemle 8 (1934/9), 425.

*irodalomtörténeti doktori dolgozata is. – Az író jelenleg a nagykőrösi reform. Arany-János gimnázium tanára, s az ottani Arany János Társaság főttkára, de ma is a debreceni egyetem és Pap Károly törekvéseihez méltó munkát igyekszik végezni.*³³ Törös valóban a Pap Károly-féle vonalat követte irodalomtörténeti tevékenységében: ő is ritka, értékes kéziratok, lappangó irodalomtörténeti ereklyék felkutatásával foglalkozott szabadidejében. Összegyűjtötte az 1920-as és '30-as években Nagykőrösön azokat a még fellelhető régi gimnáziumi dolgozatfüzeteket, amelyek Arany János tanári javításai és észrevételeit tartalmazták, ezenkívül azokból a széptani és irodalomtörténeti vázlatokból is sikerült jó párat fellelnie, amelyeket Arany diktált a diákjainak. A tanítványi ragaszkodás másik szép bizonyítéka Péterffy László³⁴ rövid írásának lábjegyzete a Pap Károly emlékkönyvben. Péterffy nem véletlenül választotta köszöntő írása tárgyául Aranyt. Indokát a lábjegyzet következő mondatai világítják meg: „*Arany János Pap Károlynak nagyon kedves költője. A véletlennek érdekes játéka, hogy Pap Károly végig abban a gimnáziumban töltötte tanuló éveit, ahol Arany János egykor tanár volt, s később oda választották meg tanárnak, ahol a költő diákoskodott. E sorok írója Pap Károlynak tanítványa volt. Nem lehetett reá nézve kedvesebb feladat, mint hogy egykori professzora emlékkönyvében Arany emlékének áldozzon. Írásának egyetlen célja annak megmutatása, hogyan él a legmagyarabb költő Pap Károly tanítványainak lelkében.*”³⁵

Bár nem vitatható, hogy Pap Károly a 19. századi líráinkban látta a legideálisabban megvalósulni az ízléséhez igazán közelálló költészeteszményt, mégis hamis képet alkotnánk róla, ha azt gondolnánk, hogy a 20. századi írókat, költőket teljesen mellőzte az oktatás során. A nála írt tanári szakdolgozatok és disszertációk témái már önmagukban ékesen bizonyítják, hogy nem utasította el olyan mereven a kortársai és a közvetlenül előttük alkotó nemzedék műveit sem, mint ahogy azt bírálói hangoztatták. Molnár Pál ugyanezt meg is fogalmazza a *Debrecen irodalmi életének útja* című tanulmányában, nyilván éppen azok okulására, akik legendákat költöttek a professzor ókonzervatív irodalomszemléletéről. (Közéjük tartozott pl. Gulyás Pál debreceni költő is, akiről Juhász Izabella egy tanulmányában elmesélte, hogyan konfrontálódott Pap Károssal elsőéves hallgatóként Ady költészetének megítélése kapcsán.³⁶ Gulyás később a *Naftalin-kabát* c. versében gúnyolta ki volt professzorát.) Molnár Pál a következőképpen szolgáltatott igazságot a kortárs irodalommal szemben érdektelennek kikiáltott professzornak: „*Részletező tárgyalásai különösen a magyar széppróza és dráma területén az összehasonlító irodalomtudomány filológiai módszereire is különös súlyt fektetnek. Erős kritikai gondja és tudós alapossága meg tanítványai munkásságára gyakorol felette jótékony hatást. Szemináriumában újabb irodalmunkról is számos disszertáció jelent meg (Tolnai Lajos, Vargha*

³³ TÖRÖS László, *A debreceni Grammatika vitás kérdései* = Emlékkönyv Pap Károly..., i. m., 496.

³⁴ A debreceni ref. leánygimnázium tanára volt 1922 és 1948 között.

³⁵ PÉTERFFY László, *Miért lehet Arany János a magyar ifjúság örök eszménye?* = Emlékkönyv Pap Károly..., i. m., 414.

³⁶ JUHÁSZ Izabella, *Gulyás Pál* = A Debreceni Déri Múzeum évkönyve, Debrecen, 1978, 397–437.

*Gyula, Herczeg Ferenc, Ady Endre, Oláh Gábor, Szabó Dezső, Tormay Cécile stb. életéről és munkásságáról), bizonyítva a jelen fejlődése iránt is állandóan friss érdeklődését és megbecsülését.*³⁷

Pap Károly nemcsak irodalmi kérdések kapcsán nyilvánította ki véleményét. Mint a debreceni Tanárképzőintézet elnöke részt vett a korszak oktatáspolitikai diskurzusai-ban. Terjedelmes hozzászólással jelentkezett pl. a tanárképzés megújítására vonatkozó vitában az 1936-os Országos Felsőoktatási Kongresszuson. Igaz, ebben a hozzászólás-ban is konzervatív gondolkodása tükröződött (amely messze elmaradt a kor haladó eszméitől, pl. a népi elem felemelésének gondolatát szorgalmazó irányzattól), ezt jelzi pl. az alábbi idézet: *„A kor demokratikus szelleme, állami és gazdasági életünk válsága, az elhelyezkedés és kenyérkeresés nehézsége ifjúságunk lelkéből sok olyan nemesebb elemet kiölt, ami eddig, ha már az egyetem küszöbét átlépte, mégsem igen hiányzott belőle. Ma a régi honoratior-osztály gyermekei helyett inkább az alsó társadalmi osztályok fiai törnek a magasabbrangú életpályák után. Még hagyján, ha megfelelő tehetséget és hivatást hoznak magukkal, hiszen ez, az ún. »vérfelfrissítés« az élet váltógazdaságának egyik természetes jelensége, de a dolog kevés kivétellel egészen más képet mutat. Ifjainkban, hogy öröklött rendjükből kilépjenek, a korai, gyakran beteges ambíció igenis megvan, de hiányzik mellé a megfelelő készség és készség, röviden a komoly arravalóság.*”³⁸ Egy másik felszólalásából az derül ki, hogy nem hagyta közömbösen a beteg és nyomorgó egyetemi hallgatók sorsa. Neuber Edének a főiskolai ifjúság egészségvédelméről szóló előadásához kapcsolódva kifejtette, hogy fel szokta keresni nyomortanyáikon és „*kórágyaikon*” is szegény sorsú hallgatóit, akiknek az életét a megélhetési problémák mellett az „*idegéleti megrázókódzatások*” nehezítik meg igazán.³⁹

Pap Károly egyetemi tanárként is élénk érdeklődést mutatott a középiskolai magyartanítás kérdései iránt. A gyakorlógimnáziumban – már csak tiszténél fogva is – gyakran megfordult, és az Országos Középiskolai Tanáregyesület Debreceni Körének összejövetelein is rendszeresen részt vett. Több esetben hozzá is szólt a soros referátum témájához. Vajthó László, aki nála habilitált és tisztelője is volt, egy alkalommal a verstan tanításának megkönnyítésére kitalált rajzos módszert ismertetett az OKTK Debreceni Körében. Az előadásról és annak visszhangjáról a következőképpen tudósított Szondy György, a kör főtitkára az Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlönyben: *„A nagy érdeklődéssel hallgatott előadáshoz Mitrovics Gyula dr. egyetemi tanár szólt hozzá elsőnek, kiemelve azt, hogy ez a módszer a verstan lényegében hallásbeli törvényeit látás útján is rögzíteni igyekszik. Pap Károly dr. egyetemi tanár elismeréssel szólt a nagy odaadással készített rajzbeli ábrázolatokról s a verstan tanításának ez új, érdekes kísérletéről, de kifejezte kétségét is aziránt, vajjon ez a módszer az eredmény tekintetében haladást jelent-e a régi-*

³⁷ MOLNÁR Pál, *Debrecen irodalmi életének útja* = Emlékkönyv Pap Károly..., i. m., 291–292.

³⁸ PAP Károly, *Hozzászólás Németh Gyula: A bölcsészeti oktatás és a középiskolai tanárképzés reformja c. előadásához* = Magyar felsőoktatás III., szerk. MÁRTONFFY Károly, Budapest, 1937, 25–26.

³⁹ IMRE, i. m., 33.

vel szemben; míg Medveczky Károly dr. állami gimnáziumi tanár annak a kívánságának adott kifejezést, hogy a verstan tanításában a magyaros versalakokkal kell – az Utasítások értelmében is – a tanítást megkezdeni.”⁴⁰ Az ismertetésből kiderül, hogy Pap Károly nem tagadta meg magát ebben a hozzászólásában sem: szkeptikus volt minden újítással kapcsolatban, s inkább a jól bevált, régi módszereket tartotta hatékonyak az oktatásban.

Pályájának és munkásságának mérlege

Minden tudósi és tanári pálya alakulását meghatározza az a környezet, amelyben az életmű létrejön, amelyben az adott tanár a tevékenységét kifejti. Pap Károly – rövid fővárosi tanárkodásától eltekintve – vidéken töltötte aktív alkotó és nyugdíjas éveit. Rektori beszámoló beszédéből kiderül, hogy aggodalommal töltötte el a hazai kulturális élet főváros-centrikussága. A nemzeti művelődés egészséges feltételeinek biztosítékát elsősorban a vidéki kulturális gócpontok kiépítésében látta. Ezt a meggyőződését ismételte meg *Irodalmi ünnepek a vidéken* című írásának első bekezdésében is.⁴¹

A vidéki egyetemek mostohább körülmények között dolgozó professzorainak tevékenységét nem lenne bölcs dolog összehasonlítani fővárosi kollégáik tanári és tudósi aktivitásával. Ezért is értelmetlen Horváth János vagy akár Császár Elemér munkásságával összevetni Pap Károly szakírói természetét. Ha pusztán a mennyiségi mutatókat nézzük, a Pap Károlynál jóval népszerűbb Riedl Frigvest sem lehet termékeny szerzőnek nevezni. De egy tudósi életpálya értékét nem a számokban kifejezett teljesítmény adja. Pap Károly esetében könnyen meg lehet találni azokat az értékelési szempontokat, amelyek tükrében pályájáról reális kép alkotható.

Elsőként ki kell emelni tanári működése jellemzésekor a Református Kollégium szellemiségével való azonosulást, a kálvinista hagyományok erősítését. Ez a szándék mutatkozik meg az Arany diákkorára vonatkozó kutatásaiban éppúgy, mint a főiskolai könyvtár különleges kéziratának feltárásában és filológiai elemzésében. Másodszor kultuszápoló és ismeretterjesztő tevékenysége előtt kell fejet hajtani, hiszen akármilyen szemellenzősnek is gondolták az új irodalmi irányzatok hívei a Csokonai Kör szemléletét, a jeles irodalmi társaság munkájának jelentőségét ők sem ignorálhatták. Pap Károly munkásságnak korabeli és későbbi negatív megítéléséhez sok minden hozzájárult. Egyrészt az, hogy a 20. századi szellemtörténeti alapú irodalomtörténet-írás tükrében a kritikai és műelemző tevékenység Beöthy-féle megközelítése az irodalmi művek esetében valóban korszerűtlennek bizonyult. Márpedig e téren Pap Károly mesterét, a pátoszt és szónokias stílust kedvelő Beöthyt követte. Nem jutott el Pap Károly Horváth János

⁴⁰ SZONDY György, *Debreceni Tanári Kör*, Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny 72 (1938–39/9–10), 357.

⁴¹ PAP Károly, *Irodalmi ünnepek a vidéken*, Debreceni Szemle 4. (1930/5), 258.

felfogásáig, aki az irodalmat kommunikáción alapuló szellemi viszonyként, az író–műalkotás–olvasó hármasságaként határozta meg, s ezt az alapviszonyt szem előtt tartva írta meg *Magyar irodalomismeret* című munkáját. Másrészt az is súlytalanná tette az első debreceni irodalomprofesszort az utókor mérlegén, hogy az 1948-as politikai fordulat következtében az irodalmi és művészeti élet súlypontjai is megváltoztak, a korábbi bálványokat ledöntötték, s új alkotókat helyeztek piedesztálra. Így például Herczeg Ferenc, aki Pap Károly egyik kedvelt szerzője volt, szintén a süllyesztőbe került. Bárhogy is változott a politikai helyzet Magyarországon, az idős tudós nem maradt hűtlen eszményeihez. Utolsó cikkében, amely halála évében jelent meg az *Irodalomtörténeti Közlemények* hasábjain, imádott költőjének, Arany Jánosnak egy ismeretlen zsengejét közölte, s régi filológusi módszereit aktivizálva mindent megtett, hogy a Beöthy Zsolt leányától kapott, 32 lapos kéziratban megmaradt költeménnyel kapcsolatban Arany szerzőségét hitelt érdemlően bizonyítsa.⁴²

⁴² PAP Károly, *Arany egy zsengeje*, *Irodalomtörténeti Közlemények* 58 (1954/1), 78–83.